

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

ПОЛЯКИ В КИЄВІ

Монографія

За загальною редакцією
С. Гуменного, І. Малацай, А. Савіч

УДК 94(477.411:438)(091)

П54

Колектив авторів:

І. Малацай, С. Гуменний (переднє слово), А. Савіч (розд. 1),
О. Болдирев (розд. 2), М. Бривко (розд. 3),
Й. Геровська-Каллаур (розд. 4), З. Літинський (розд. 5),
О. Ляпіна (розд. 6), І. Малацай (розд. 7), В. Мамон (розд. 8.),
С. Мотрук (розд. 9), О. Ніколаєнко (розд. 10), Р. Потьомка (розд. 11),
А. Столяров (розд. 12), І. Смирнов, С. Запотоцький,
О. Любітцева (розд. 13), О. Волос (розд. 14), С. Гуменний (розд.15),
В. Ількович (розд. 16), Г. Стародубець (розд. 17)

Рецензенти:

д-р іст. наук, проф. В. М. Мордвінцев,
д-р іст. наук, проф. В. І. Яровий,
д-р іст. наук, доц. Т. Ю. Пшеничний,
канд. іст. наук, доц. А. О. Руккас

*Рекомендовано до друку вченою радою історичного факультету
(протокол № 11 від 11 червня 2025 року)*

*Ухвалено науково-методичною радою
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
(протокол № 10-25 від 25 вересня 2025 року)*

Поляки в Києві : монографія / А. Савіч, О. Болдирев,
П54 М. Бривко та ін. ; за заг. ред. С. Гуменного, І. Малацай,
А. Савіч. Київ : ВПЦ "Київський університет", 2025. 206 с.

ISBN 978-966-933-349-0

Досліджено важливі, проте маловивчені, проблеми польської історії міста Києва та українських земель до першої половини ХХІ ст. (до 190-річчя Київського національного університету імені Тараса Шевченка). Особливу увагу приділено особистостям, які мали польське походження або брали активну участь у польському національному русі. У монографії наведено результати Міжнародної науково-практичної конференції "Поляки в Києві: історія, культура, спадщина", яка відбулася на історичному факультеті Київського національного університету імені Тараса Шевченка (16 грудня 2024 р.).

Видання стане у нагоді науковцям, викладачам, студентам та всім, хто цікавиться історією Центрально-Східної Європи.

УДК 94(477.411:438)(091)

ISBN 978-966-933-349-0

© Савіч А., Болдирев О., Бривко М. та ін., 2025
© Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
ВПЦ "Київський університет", 2025

10. АННА ЛЕОПОЛЬДІВНА ІКОННІКОВА (ПОДРУГА, ПОМІЧНИЦЯ, ЧОРНОРОБОЧА... "РОСІЙСЬКОГО ВЧЕНОГО")

Шляхи здобуття жіноцтвом своїх прав сьогодні по праву викликають зацікавлення істориків, надають можливість дослідити питання становлення сучасного суспільства. Усвідомлення жінками свого пригніченого становища, виявлення його причин й прагнення їх подолати – характерна еволюція жіночої самосвідомості, що спричиняла появу жіночих організацій і товариств, сприяла ініціативам, спрямованим на отримання освіти, здобуття фаху, протидії дискримінації в різних сферах життєдіяльності. Ця активність, яку традиційно називають жіночим рухом, стала можливою завдяки існуванню лідерок, які поширювали свої передові погляди на статус жінки в суспільстві, активно гуртували навколо себе однодумниць, виборювали певні права, використовували різноманітні засоби для покращення життя інших жінок.

Серед таких жінок кінця XIX – початку XX ст. слід назвати Анну Леопольдівну Іконнікову (1847–1922), відому ініціаторку створення і діяльності Київських вищих жіночих курсів, історика, громадську діячку й письменницю. Анна Іконнікова традиційно згадується як дружина, вірна "подруга, помічниця", й, за її власним висловом, "чорноробоча" професора Київського університету й відомого історика Володимира Степановича Іконнікова (1841–1923). Усе своє свідоме життя вона перебувала у шлюбі з Володимиром Степановичем і вкрай важко за його вагомою особистістю науковця розглянути окремо життя цієї жінки. Однак сьогодні видається потрібним охарактеризувати її непересічну постать, виявити її власні життєві пріоритети і цінності, ініціативи і стратегії, проаналізувати її особистий внесок у розвиток жіночого руху.

Життєвий шлях Анни Леопольдівни не раз викликав зацікавлення дослідників. Однією з перших, хто звернувся до її наукової спадщини, була радянська дослідниця Р. О. Киреева, яка проаналізувала "Записки з історіографії", наукову працю, яку Анна Леопольдівна написала для слухачок цієї дисципліни на Вищих жіночих курсах [1]. У цьому ґрунтовному дослідженні перед нами

постає А. Л. Іконнікова як дослідниця, що ретельно, ґрунтовно підходить до написання своїх наукових праць. Український дослідник Л. М. Тептюк також досліджував біографію і творчість А. Л. Іконнікової в нерозривній єдності з її відомим чоловіком [2, 3]. Дослідження, пов'язані з біографією і творчою спадщиною В. С. Іконнікова, такі як праці І. М. Войцеховської та В. Ульяновського, також розкривають біографічні відомості про Анну Леопольдівну, яка завжди була поруч з Володимиром Степановичем, переписувала його праці, фактично була його "очима", позаяк вчений з роками втрачав зір, влаштувала всі побутові та сімейні справи [4, 5]. Анна Леопольдівна була соратницею і подругою вченого, з якою він не тільки розділяв своє життя багато років, але й мав спільні думки, погляди, ціннісні настанови. Діяльність А. Л. Іконнікової тісно пов'язана з Київськими ВЖК, слухачкою яких вона стала з часу їх заснування, тому праці з історії вищої жіночої освіти також проливають світло на деякі раніше невідомі сторінки її біографії [6, 7].

Джерелами для вивчення біографії А. Л. Іконнікової слугують архівні матеріали, які зберігаються в Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського (Ф. 46 Інститут рукопису НБУВ). Серед них важливе місце посідають рукописні спогади Анни Леопольдівни, найголовніші з яких – "Записки про життя й роботу В. С. Іконнікова", що є цінним джерелом для біографії науковця-історика [8]. Історію сім'ї Іконнікових написала їхня донька – Ольга Володимирівна Петрова (Іконнікова) і висвітлила родовід Анни Леопольдівни та її родинні зв'язки [9]. Багатою є епістолярна спадщина родини, особливе місце в якій посідають ранні листи Володимира Степановича, де він освідчується в коханні і прохає руки Анни Леопольдівни [10]. Певною "родзинкою" у фонді є збережений щоденник Анни Леопольдівни за 1884–1885 рр., рік народження її доньки, що дозволяє за постаттю громадської діячки й дослідниці побачити жінку з її буденними проблемами й радощами, страхами й сумнівами [11].

Ще однією групою джерел є праці А. Л. Іконнікової, які присвячені соратникам, як от спогади про В. М. Ващенко-Захарченко, під керівництвом якої вона працювала в жіночій

гімназії багато років, та про історика Київських ВЖК і колегу з Опікунської ради цього закладу Ф. Я. Фортинського [12, 13]. Особливий інтерес становлять записки Анни Леопольдівни, присвячені розвитку жіночого руху за кордоном і в імперії [14, 15]. Вони слугують підставою для аналізу її поглядів на становище жінки того часу, на завдання, цілі та проблеми жіночого руху.

Анна Леопольдівна народилась 3 лютого 1847 р. у родині дворянина поляка – Леопольда Адамовича Родзевича, військового, який мав маєток у с. Михайлівці Єлисаветградського повіту Херсонської губернії¹ [16, с. 91–92, 91–119]. Порвавши замолоду з родиною, її батько пішов в армію, дослужився до майора, і купив на отримані гроші село поблизу Єлисаветграду (сьогодні – Кропивницький), де займався господарюванням і полюванням, бо був "затятий мисливець" [9, арк. 19].

У сімейних переказах Родзевичів згадувалось, що Леопольд Адамович закохався у свою майбутню дружину-кріпачку, коли побачив її в сусідньому маєтку, і потім, викупивши її, одружився з нею. У родині було 8 дітей, Анна – четверта, останні дві дівчинки рано померли. Разом з останньою, померла й мама – Ганна Нікіфорівна. Дітей виховувала запрошена батьком його незаміжня сестра. Нам майже нічого не відомо про ранні роки і молодість Анни Леопольдівни. У 1864 р. вона закінчила Київський інститут шляхетних дівчат із "шифром", тобто мала відмінні показники навчання, добре знала французьку та німецьку мову [17, с. 124].

Деякі дослідники пишуть, що подружжя Іконнікових познайомились, коли Володимир Степанович викладав історію в Київському інституті шляхетних дівчат, де закохався в 17-річну Анну Леопольдівну [2, с. 176]. Спогади ж їхньої доньки О. Петрової (Іконнікової) засвідчують, що їх знайомство відбулось в маєтку

---

¹ У "Списку ..." згадано 17 сіл Михайлівка Єлисаветградського повіту. Зважаючи на те, що у спогадах доньки А. Л. Іконнікової було зазначено, що розташоване "село з маєтком під Єлисаветградом", то можна припустити незначну відстань між центром повіту і селом. Таких сіл можна нарахувати три: за 17 верст (1 верста – 1,06 км) (19 дворів, 79 мешканців), за 26 верст – при р. Інгул (13 дворів, 49 мешканців), за 29 верст при р. Мертововодій (2 двори, 5 мешканців). Ще 7 сіл Михайлівок розташовані на відстані 45–50 верст.

В. Гулака в Єлисаветграді, де Анна Леопольдівна служила гувернанткою і, виходячи до гостей, познайомилась із запрошеним на гостину Володимиром Степановичем [9, арк. 11]. Джерела також свідчать, що їх зустріч навряд чи могла відбутись у навчальній аудиторії, оскільки Володимир Степанович викладав у Київському інституті шляхетних дівчат у 1865–1870 рр., а Анна Леопольдівна закінчила цей заклад 1864 р. [17, с. 115, 116, 124].

Після їхньої зустрічі вони розпочали листування, і лише за рік Володимир Степанович приїхав робити пропозицію дівчині, і після отримання згоди її батька на шлюб 2 липня 1867 р. одружився з Анною Леопольдівною [3, с. 84]. Молода родина замешкала в Києві, а їхнім господарством займалась все та ж тітка по батькові.

У 1870 р. у подружжя народився перший син Євген, який за 2 роки захворів і помер. Зі спогадів самої Анни Леопольдівни відомо, що вона хотіла вивчати медицину, але позаяк вищої медичної освіти для дівчат в імперії на той час не було, оскільки фахову освіту можна було здобути лише за кордоном, то прийшлося відмовитись від цієї ідеї. Донька писала у спогадах: "Батько мій так був пригнічений лише однією думкою про розлуку, що мати моя відмовилась від цього". А ось як сама Анна Леопольдівна пояснювала своє рішення "Володимир Степанович уже великий вчений і приносить користь батьківщині. А що з мене вийде, ще не відомо. Я повинна залишитися з ним" [9, арк. 263в.]. У 1872–1873 рр. В. С. Іконнікова як університетського викладача було відряджено в закордонну подорож, в яку він поїхав з дружиною та її тоді ще незаміжньою молодшою сестрою Варварою (у шлюбі Белелюбська). Родина відвідала Німеччину, Францію, Італію, де Володимир Степанович відвідував лекції, ознайомлювався книгозбірнями тощо. Анна Леопольдівна була захоплена стародавнім мистецтвом, тому ця поїздка була для неї надихаючою.

Повернувшись до Києва, В. С. Іконніков продовжив викладання і став одним із тих професорів університету, які не тільки всіляко підтримували ідею створення Вищих жіночих курсів, але й брали активну участь в їх організації. У 1876 р. він увійшов до складу Комісії з влаштування курсів, що виробляла навчальний план згідно з урядовими розпорядженнями [6, с. 35]. У 1878 р.

ВЖК у Києві здійснили перший набір студенток. Володимир Степанович викладав історію, а з 1881 р. очолював педагогічну раду ВЖК. Можна припустити, що активність Володимира Степановича була спричинена загальним для родини Іконнікових баченням необхідності надати жінкам право на отримання вищої освіти. Знаючи, якою бажаною для дружини була сама ідея продовження навчання, її хист і здібності, Володимир Степанович не тільки "сам запропонував дружині вступити на них (ВЖК – ОН) і здійснити свою заповітну мрію – отримати вищу освіту", але й став одним із подвижників справи поширення вищої жіночої освіти в країні [8, арк. 68]. У зверненні В. С. Іконнікова до дружини, він підтримує і спонукає її займатись історичним фахом, обіцяючи свою підтримку "... Ти енциклопедистка!. Добре. Спробуй поступово пройти курс всіх наук, що тебе цікавлять. Але обері з них щось, що можна застосувати до діяльності. Наскільки я міг помітити за твоїми відгуками, тобі сподобалась російська історія і ти колись збиралась писати історію російської жінки. Наскільки я знайомий з твоїм викладом – він відрізняється ясністю і конкретністю, тому під час обробки деталей, ти можеш значно поживавити предмет й дати суспільству добру книгу" [8, арк. 64–66].

Початковий етап утворення ВЖК був доволі непростим. Нападки преси, що тільки-но поширювала всілякі "чутки і пересуди", спростування яких покладалось на викладацький склад, недоброчливість окремих спільнот і політика адміністрації, що вимагала постійних ретельних звітів від педагогічної ради, – все це ускладнювало навчальну роботу [13, с. 72].

У своїх "Записках", написаних багато років потому, Анна Леопольдівна так змальовувала цей період свого життя: "дружина його (авторка писала про себе в III особі), маючи 30 років, перетворилась на справжню студентку, ретельно відвідуючи лекції, укладаючи записки й конспекти" [8, арк. 68].

Підтримка вищої жіночої освіти з боку родини Іконнікових виявлялась не тільки в навчальному процесі. Незважаючи на статус слухачки, Анна Леопольдівна увійшла до Опікунської ради ВЖК, у якої була подвійна мета: клопоти про організаційно-

функціональні засади діяльності закладу і про матеріально незабезпечених студенток. Її становище як слухачки й одночасно членкині Опікунської ради, як дружини професора й голови педагогічної ради, було винятком, дозволеним попечителем навчального округу. Після закінчення навчання Анна Леопольдівна залишалась секретарем Опікунської ради до 1882 р. [6, с. 71]. Опікунська рада прагнула створити Товариство допомоги нужденним студенткам, але на це не отримала дозвіл влади, що дослідники вважають цілеспрямованою політикою влади щодо створення різноманітних перешкод, які б ускладнювали роботу ВЖК [7, с. 82]. Рада розглядала заяви студенток про зменшення плати за навчання, переймалась пошуком дешевого житла чи принагідної роботи для студенток. За 4 роки (1878–1882 рр.) було опрацьовано 994 заявки [7, с. 82]. До того ж, рада займалась підшукуванням різноманітних засобів залучення коштів: влаштовувала бали, святкові вечори, розіграши тощо, організацією яких займались рядові членкині, серед яких і Анна Іконнікова.

Про роки навчання ми знаємо лише з уривчастих спогадів Анни Леопольдівни. Вона вела щоденник, але пізніше ці зошити загинули в часи Другої світової війни. Зі спогадів доньки ми дізнаємось, що пізніше, коли до квартири Іконнікових заходили студенти чи молоді вчені, вони завжди могли сподіватись на теплий прийом господині [9, арк. 30].

Як зазначає дослідниця К. Кобченко, дуже популярними на історичних курсах ВЖК були теми з історії видатних жінок чи становища жіноцтва. За цими темами студентки писали реферати. Навчання на ВЖК було знаковим у долі Анни Леопольдівни. У "Записках" про свого чоловіка вона з гордістю писала, що "2 червня 1882 р. принесла в кабінет нашого вченого свій диплом" [8, арк. 69].

Здійснення "заповітної мрії" через роки інакше бачилось Анні Леопольдівні, яка в "Записках" розмірковує, що якби можна було жінкам отримувати вчені ступені, то "Ймовірно, супутниця нашого вченого могла б йти далі в своїй науковій освіті завдяки своєму дару слова, змогла б стати хорошим професором, але тоді про це важко було навіть мріяти, так ще хитко стояло питання про вищу освіту для жінок, яке доводилось з великою працею

відстоювати навіть цілому сонму професорів і самих жінок, які бажали навчатись" [8, арк. 70]. Анна Леопольдівна визнає, що "не раз ще була можливість поринути в якусь наукову чи літературну роботу, але важко визнати, чому їй (про себе – ОН) це не вдавалось, надто вона вже розкидалась у різні галузі знань і вочевидь не в змозі була зосередитись на якомусь надто спеціальному питанні" [8, арк. 71]. Не сперечаючись з авторкою, слід, однак, визнати, що навчання вона поєднувала з викладацькою працею та громадською роботою.

Із 1878 р. Анна Леопольдівна розпочала роботу в тільки-но відкритій гімназії В. М. Ващенко-Захарченко викладачкою історії, де працювала протягом 25 років [8, арк. 69]. Одним із джерел з історії цього закладу є спогади А. Л. Іконнікової про засновницю і власницю гімназії Віру Миколаївну Ващенко-Захарченко [12].

12 квітня 1884 р. у родині Іконнікових народилась донька Ольга, виховання якої вимагало багато турбот, часу й клопоту. Щоденникові записи 1884-1885 р. дозволяють глибше зрозуміти постать Анни Леопольдівни, яка передає на папері свої враження від останнього місяця вагітності, розповідає про материнські турботи першого року життя дитини, домашній побут [11].

Наступний етап життя А. Л. Іконнікової мало представлений у спогадах. Окрім викладання, сама Анна Леопольдівна описувала його так: "Дружина нашого професора задовольнялась дуже скромною роботою в кабінеті свого чоловіка, виконуючи для нього різноманітну чорнову роботу" [8, арк. 70]. В. Ульяновський, дослідник біографії В. С. Іконнікова підтверджує, що дружина виконувала безліч чорнової роботи чоловіка: робила для нього переклади наукових праць і джерел, редагувала тести, робила коректуру творів, підбирала літературу тощо [5, с. 231].

У своєму щоденнику, який Анна Леопольдівна писала таємно від чоловіка, є такий запис: "Вчора займалась бібліографією години зо три поспіль, до запаморочення рилась в різноманітних паперах і вказівниках" [11, арк. 9]. Сама вона визнавала, що таємничість щоденника не має на меті приховати щось від чоловіка, бо в нього "не вистачило б часу опанувати їх сутність" [11, арк. 72].

Водночас А. Л. Іконнікова визнавала у своїх записках, що написані нею романи й щоденники можуть дати багатий матеріал для "оцінки прагнень російської жінки до рівноправ'я і до рівноправ'я, особливо, в галузі освіти і просвітництва" [8, арк. 71]. Авторству Анни Леопольдівни належить роман "Інтелігентні сили", частина якого зберігається в рукописному варіанті у фондах ІРНБУВ [18]. У романі авторка в літературній формі оповідає про атмосферу в інтелектуальних колах університету, виводячи героїв із реальних прототипів.

Крім літературних і наукових публікацій, присвячених російській історіографії, історії Києва, окремих нарисів про колег, А. Л. Іконнікова цікавилась жіночим рухом в Європі і на батьківщині [14, 15]. У 1907 р. вона підготувала рукописний варіант доповіді "Спроба дослідження питання про виникнення, цілі і завдання жіночих товариств взаємодопомоги" [15].

Зважаючи на активну громадську позицію авторки щодо розширення прав жінок, варто проаналізувати її погляди на становище сучасниць та жіночий рух. Анна Леопольдівна, тісно пов'язана з жіночою освітою, переймалася питаннями розвитку жіночого руху, місцем жінки та її роллю в суспільстві. У своєму дослідженні авторка вважає, що жінка, "складає перш за все – відому світову одиницю, індивідуальність, 2) вона є членом своєї або чужої родини, що є головною ланкою суспільства і 3) членом суспільства, в якому живе, і членом держави, до якої належить за народженням. Виходячи з цього і діяльність її повинна бути спрямована на ці три галузі: перш за все на особистісний розвиток своєї індивідуальності, на особистісний саморозвиток і самовдосконалення, потім – (присвячена – ОН) сімейній праці і турботі про близьких, і те, що залишилось – дозвілля і праця – загальному благу, справі суспільній, тобто відповідати на запити життя й інших людей, окрім близьких; зрештою ми повинні цікавитись життям нашої батьківщини, нашої держави, навіть, якщо ця цікавість буде виявлена не прямо, а опосередковано, тоді інтерес до світових явищ сам собі з'явиться" [15, арк. 81].

У своїй доповіді Анна Леопольдівна проаналізувала і зіставила діяльність п'яти жіночих організацій – Петербурзького та

Харківського товариств взаємодопомоги трудящих жінок, а також трьох Київських – жіночої взаємодопомоги, взаємодопомоги трудящих жінок і взаємодопомоги жінок інтелігентних професій. Своє дослідження вона розпочала з визначення товариств, як добровільних об'єднань жінок, не однієї професії, для досягнення визначених, але не тільки матеріальних, цілей (як каси взаємодопомоги).

Аналізуючи діяльність Петербурзького товариства, А. Л. Іконнікова звертає особливу увагу на його політичну діяльність – виборювання виборчого права жінок, як цілком доречного й актуального напрямку жіночого активізму [15, арк. 56].

Діяльність Харківського товариства взаємодопомоги працюючих жінок Анна Леопольдівна охарактеризувала за його звітами. Центральним питанням у діяльності товариства для неї було соціальна спрямованість його ініціатив. Оскільки більшість членів були жінками "інтелігентних" професій, то для авторки залишається відкритим питанням консолідації з іншими соціальними групами, представницями "фізичної праці". Для них були запропоновані "професійні спілки" і в дусі патронату "поради й консультації", надання приміщення, влаштування курсів чи лекцій [15, арк. 58].

Київське товариство допомоги інтелігентним жінкам, що мало бюро для пошуку роботи, ясла для утримання дітей-членів товариства, а також самаритянські курси [19, с. 147], отримало від авторки такі зауваги: "Думаємо, що товариство має на меті не тільки пошук роботи інтелігентним жінкам, але також і засоби поширення такої праці зі створенням шкіл із наданням теоретичної та практичної підготовки" [15, арк. 60-61]. Анна Леопольдівна звертає увагу, що в Польщі існують різноманітні школи садівництва, овочівництва, квітникарства, фермерського господарювання, які розширюють можливості працевлаштування жінок. Пізніше саме це товариство стане в основі утворення Фребелівського інституту.

У своїй праці Анна Леопольдівна, порівнюючи вітчизняні і зарубіжні товариства взаємодопомоги, робить висновки про їх призначення та роль у зміні становища жінок. Вона стверджує, що жіночі товариства не повинні обмежуватись взаємодопомогою

її членів у випадку складних життєвих ситуацій (хвороби, потреби у позичках тощо), але сприяти допомозі працевлаштування, коли людина завдяки власній праці може дати раду життєвим обставинам. І в цьому сенсі надання жіноцтву необхідних фахових знань, розширення застосування жіночої праці, гідна її оплата є вирішенням багатьох соціальних проблем.

Ще одним завданням таких організацій є підтримка професійних товариств робочих жінок, і якщо в цьому є потреба, то необхідно "створювати їх, керувати ними, входити до їх складу як почесні члени..., висуваючи як матеріальні інтереси, так і вимоги соціальної справедливості..." [15, акр. 76]. Характерною особливістю цього дискурсу є визнання за жінками "інтелігентних" професій провідної ролі у жіночому русі і право артикулювати інтереси інших груп жіноцтва.

Гідний життєвий рівень, якого прагнуть досягти жіночі об'єднання, на думку А. Л. Іконнікової, повинен бути реалізований разом зі зростанням інтелектуально-морального рівня жінок, визнанням ними певних духовних цінностей, серед яких краса, доброта, співчуття тощо, що можливо завдяки поширенню освіти і літератури. Убезпеченням від поширення радикально-соціалістичних ідей і класових конфліктів, вважає Анна Леопольдівна, можуть виступати спільні товариства і союзи жінок, розширення можливостей робітничого населення, а підвищення його духовно-культурного рівня є запорукою соціальної єдності і консолідації. "На першому плані нашої роботи поставимо все ж таки ідеалізм – цю творчу силу людської природи" [15, арк. 80]. На інтелігенцію, таким чином, покладається завдання бути провідником, очільником та ідеологом жіночого руху.

Отже, жіноче питання у А. Л. Іконнікової виступає частиною загально соціальних проблем. Класовий конфлікт для авторки є вторинним, таким, що втрачає сенс при визнанні всім жіноцтвом загальносуспільних духовних цінностей і досягненні соціальної справедливості. Далека від реалій життя незаможних жінок, тісно пов'язана з жіночою освітою, Анна Леопольдівна Іконнікова покладалась на ідеї відповідальності освічених і заможних за моральний розвиток посестер.

Аналізуючи погляди А. Л. Іконнікової на існуючий суспільний устрій, слід визнати, що вона у своїх записках не приділяє уваги ні українському рухові, ні утискам національних прав у російській імперії. Свого чоловіка вона називає "наш російський вчений", а росію – своєю Батьківщиною. Значний досвід праці в освітніх закладах і аналітичний підхід до реалій наукової сфери спричиняють її критичні зауваги щодо функціонування різноманітних установ чи їх царюючих покровителів. "Російський освічений світ разом зі своїм "Міністерством затемнення" (як вона слідом за М. М. Карамзіним називає Міністерство просвіти" – ОН), а може й самий склад російського життя, не забезпечують, не цінують, не дають тих умов, за яких би російський вчений міг би працювати на всю користь заради своєї Батьківщини й російської науки" [8, арк. 185-186]. Водночас у своїх дослідженнях вона схвально сприймає ініціативу імператорської родини, а саме, цариці щодо влаштування зразкових селянських господарств, не вбачаючи в них "потьомкінські села".

Внесок А. Л. Іконнікової в розвиток жіночої освіти і поширення історичних знань серед жіноцтва беззаперечний. Анна Леопольдівна не тільки підтримувала ідеї жіночої емансипації, досягнення жінками гідного становища в суспільстві, але й намагалась всіляко сприяти цим процесам. Жіноча освіта, якій вона присвятила свою професійну діяльність, була пріоритетом і в її громадському житті. Водночас вона вбачала важливу роль у духовно-етичному вдосконаленні жінки, відводячи в цьому питанні провідне місце поширенню літератури. Її погляди на діяльність жіночих товариств свідчать про тлумачення соціальної нерівності як проблеми, яку можна вирішити поширенням освіти, духовності.

Список використаних джерел

1. Киреева Р. А. А. Л. Иконникова и ее записки по историографии. *История и историки. Историкографический ежегодник. 1973.* Москва : Наука, 1975. С. 189–231.

2. Тептюк М. Н. Нарис життєвого шляху Анни Іконнікової – талановитого педагога і дослідника. *Гуманітарний вісник. Сер. Історичні науки*, 2018. Число 28. Вип. 12. С. 175–181.
3. Тептюк Н. М. Роль А.Л. Іконнікової у науковій діяльності В.С. Іконнікова. *Гуманітарний вісник. Сер. Історичні науки*, 2014. Число 20. Вип. 4. С. 83–89.
4. Войцехівська І. Н. Академік Володимир Іконніков. Життєпис і бібліографія. Київ, 1998.
5. Ульяновський В. *Іконніков В. Історичні портрети*. Київ : Либідь, 2004.
6. Кобченко К. Жіночий університет Святої Ольги: історія Київських вищих жіночих курсів : монографія. Київ : МП "Леся", 2007. 271 с.
7. Драч О. О. Проект вищої жіночої освіти в інтелектуальному середовищі Києва другої половини ХІХ – початку ХХ ст.: гендерний вимір : мат-ли V Щорічної Всеукр. наук.-практ. конф. (27.05.2015 р., Київ) "*Київ і кияни у соціокультурному просторі ХІХ–ХХІ ст.: європейський цивілізаційний вибір*". 2015. С. 78–89.
8. Іконнікова А. Л. Записки про життя й роботу Іконнікова, 1912–1913 рр. *ІРНБУВ*. Ф. 46. Оп. 1. Спр. 620.
9. Петрова-Іконнікова О.В. Спогади. 1960 р. *ІРНБУВ*. Ф. 46. Оп. 1. Спр. 663. 33 арк.
10. Іконніков-Родзевич. Листи. 1867. *ІРНБУВ*. Ф. 46. Оп. 1. Спр. 346.
11. Іконнікова А.Л. Щоденкові записки. (2.03.1884 – 13.03.1885). *ІРНБУВ*. Ф. 46. Оп. 1. Спр. 703. 96 арк.
12. Іконнікова А. Л. В. Н. Ващенко-Захарченко основательница первой частной гимназии в Киеве. (Краткий биографический очерк). Киев : Типография Петра Барского, 1903.
13. Іконнікова А.Л. Воспоминания о деятельности Ф.Я. Фортинского на Высших женских курсах в Киеве. *Чтения в историческом обществе Нестора-летописца*. 1903. Вып. 17, кн. 2. С. 67–75.
14. Іконнікова А.Л. Женский вопрос у наших антиподов. *ІРНБУВ*. 1896. Ф. 46. Оп. 1. Спр. 619.

15. Иконникова А.Л. Попытка исследования вопроса о возникновении, целях и задачах женских обществ взаимопомощи : Реферат. *ІРНБУВ*. 28.01.1907. Ф. 46. Оп. 1. Спр. 623. 52 арк.
16. Списки населенных мест Российской империи, 1868. Т. XLVII. Херсонская губерния. 1868. *Список населенных мест по сведениям 1859 года* / Ред. Л. Майков. СПб. : Центральный статкомитет МВД. 281 с.
17. История Киевского института благородных девиц, 1838–1888 гг. / сост. М. М. Захарченко : цифрова копія з діафільму. Киев : Тип. С. В. Кульженко, 1889. 163, III с. URL: <https://omeka.nibu.kyiv.ua/s/nibu/item/5544#?c=0&m=0&s=0&cv=0> (дата звернення: 12.12.2024).
18. Иконникова А. Л. Интеллигентные силы : роман. *ІРНБУВ*. Ф. 46. Оп. 1. Спр. 621.
19. Смоляр Л. Минуле заради майбутнього. Жіночий рух Наддніпрянської України II пол. XIX – поч. XX ст. Сторінки історії. Одеса : Астро Принт, 1998. 408 с.